Remember (Atom Egoyan)

Remember : memento mori, *victimes et bourreaux*

Gorik de Henau

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/5652>

DOI : 10.4000/temoigner.5652

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 avril 2017

Pagination : 5-8

ISBN : 978-2-930953-00-7

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Gorik de Henau, «Remember (Atom Egoyan)», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 124 | 2017, Online op 30 novembre 2021, geraadpleegd op 01 décembre 2021. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/5652> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.5652>

REMEMBER (ATOM EGOYAN)

FILM Met een ingenieuze vertelstructuur roept *Remember* een reeks vragen op over een geladen verleden. Want zeventig jaar na datum zijn we nog altijd niet klaar met de erfenis van de nazikampen.

Een hoogbejaarde man wordt wakker in bed en roept om zijn vrouw. Ze is er niet. Aan de muur hangen een strohoed en een jurk, die hij betast. De man opent de deur en vraagt waar zijn echtgenote is. We blijken ons te bevinden in een heel andere plek dan we eerst dachten, want van een gezellige, huiselijk ingerichte kamer gaat het naar de onpersoonlijke omgeving van een bejaardentehuis. Het is niet de enige verrassing in *Remember*, een film die de toeschouwer graag op het verkeerde been zet. ● ● ●

••• Via die scène maken we kennis met Zev. Om zijn hals draagt hij een kettinkje met een davidsster, we weten nu dat hij Joods is. Niet veel later krijgen we een tatoeage op zijn linkeronderarm te zien, een getal van zes cijfers. We begrijpen dat hij een gevangene was in Auschwitz-Birkenau, het enige concentratiekamp waar de geïnterneerden op een bepaald moment een dergelijke identificatiecode kregen. Blijkt dat Zev aan een ernstige vorm van dementie lijdt. Maar geen nood, want zijn vriend Max Rosenbaum heeft het allemaal mooi op een rijtje gezet in een brief die hij hem toevertrouwt. Hij heeft de opdracht die Zev moet uitvoeren tot in details voorbereid, en als hij weer eens het noorden kwijt is, hoeft hij maar naar de brief terug te grijpen.

We vernemen dat verschillende nazi's na het einde van de Tweede Wereldoorlog een andere identiteit aannamen om aan vervolging te ontsnappen en onder een valse naam naar de Verenigde Staten uitweken. De man die verantwoordelijk is voor de dood van hun beider

families was *Blockführer* Otto Wallisch. Tegenwoordig gaat hij door het leven als Rudy Kurlander. In heel Noord-Amerika zijn er vier mannen met die naam. Een voor een moet Zev hen opzoeken, uitmaken of het om Wallisch gaat en hem vervolgens vermoorden. Terwijl Zev het lijstje afwerkt, zet zijn zoon een zoekactie op. We zijn een kwartier ver in *Remember*, we hebben kennism gemaakt met de belangrijkste personages, we kennen het dramatische conflict en we weten wat het narratieve stramien is, namelijk de lijst. We zijn vertrokken.

Maar is het allemaal wel zo eenvoudig als op het eerste gezicht lijkt? Laten we eerst een stap terugzetten en een en ander in een filmische context plaatsen. De combinatie van geheugenverlies en wraakmissie was al de drijvende kracht achter *Memento* (Christopher Nolan, 2000), waarin een man met amnesie op zoek gaat naar de moordenaars van zijn vrouw. In *De zaak Alzheimer* (Erik Van Looy, 2003) wordt een huurmoordenaar met beginnende alzheimer meegezogen

in een pedofilieschandaal. Over het algemeen heeft het wraakmotief in de film een slechte naam, vanwege reactionaire, op sensatie beluste films als *Death Wish* (Michael Winner, 1974). Maar sommige Shoah-gerelateerde wraakfilms wisten zich te onderscheiden.

In *Marathon Man* (John Schlesinger, 1976) neemt Dustin Hoffman het op tegen de leider (Laurence Olivier) van een netwerk van voortvluchtige nazimisdadigers die handelen in diamanten afkomstig van Joodse oorlogsslachtoffers. *This Must Be the Place* (Paolo Sorrentino, 2011) gaat over een voormalig rockidool dat bij de begrafenis verneemt hoe zijn vader in Auschwitz door een SS-officier werd mishandeld; vervolgens reist hij de halve wereld af om de man uit te schakelen. Hoe absurd wraakmissies op hoge leeftijd wel kunnen zijn, wordt geïllustreerd door de Urugayaanse film *Mr. Kaplan* (Álvaro Brechner, 2014). Daarin onderneemt een tachtigjarige Joodse man in een opwelling een klopjacht op een mysterieuze Duitser, die uiteindelijk niet de nazimisdadiger blijkt die hij op het oog had. En betreffende het verwante thema van Japanse oorlogsmisdadigers is er *The Railway Man* (Jonathan Teplitzky, 2013; kroniek in nummer 122 van *Getuigen*), waarin een voormalige Britse krijgsgevangene oog in oog met zijn vroegere beul verzaakt aan zijn wraakplannen.

De regie is ditmaal van de Canadese cineast Atom Egoyan, die zich hier voor het eerst over de Joodse gedachtenisthematiek buigt. Hij is vooral bekend vanwege zijn films over gebrekkige communicatie in een samenleving die het noorden kwijt is (*Family Viewing*, *Exotica*, *The Sweet Hereafter*). Daarnaast draaide hij een tweetal films waarin hij de gedachtenis aan de Armeense genocide in 1915 aankaart vanuit het standpunt van latere, in de diaspora geboren generaties. In het experimentele *Calendar* (1993) lopen een opdracht (het nemen van foto's van Armeense kerken) en het liefdesleven van een fotograaf door elkaar. In *Ararat* (2002), volgens sommigen de eerste Engelstalige speelfilm over de Armeense genocide, laat Egoyan zien hoe de gedachtenis soms verraderlijk blijkt door de verschillende belangen van de betrokkenen.

Ook *Remember* bevat een dergelijke problematisering van de eenduidige waarheid. In de literatuur ondergraven auteurs vaak waarheidsclaims door gebruik te maken van een onbetrouwbare verteller, die de lezer een eenzijdige, gekleurde versie van de feiten geeft. In *Remember* is de vertelinstantie evenwel onpersoonlijk en objectiverend, wat te maken heeft

met het illustratieve karakter van het medium film. Het storende element is hier in de plot verweven, namelijk de allesbepalende brief. Als toeschouwer gaan we er gemakshalve van uit dat de informatie daarin correct is, terwijl we er toch niet zeker van kunnen zijn. Alles wordt consequent vanuit het perspectief van de protagonist verteld; samen met hem vernemen we de inhoud van de brief en we krijgen geen externe informatie waarmee we de waarachtigheid ervan kunnen nagaan.

Bij momenten lijkt het wel of het uitdovende vuur van 's mans geheugen gaat opflakkeren door audiovisuele motieven. Hij reageert als hij de regen hoort trommelen op het dak en getuige is van ontploffingen in een bovengrondse mijn. Sommige van die motieven roepen een associatie op met het collectieve (film)geheugen betreffende de Shoah, bijvoorbeeld een snerpande luidspreker in een busstation of verroeste goederenwagons ergens in het noordwesten van de Verenigde Staten. Opvallend is een decoratieve waterwand in een hotel. Zev tracht zijn hand door de muur te steken, alsof hij wil doorbreken naar de andere kant, alsof hij terug wil naar een plaats of periode toen hij zijn eigen geest nog kon vertrouwen, toen hij nog wist wie hij was. Dit beeld krijgen we veelbetekenend te zien vanuit het tegenovergestelde perspectief, met andere woorden de camera filmt vanuit de plek waar hij naartoe wil.

Ook muziek is een motief in de film, met melodieën van Wagner en Mendelssohn, terwijl op de eigenlijke soundtrack vooral melancholische, zelfs elegische cellokanken domineren. Ergens onderweg stuit Zev op een piano en hij begint spontaan muziek te spelen uit zijn jeugd – herinneringen uit een onproblematisch verleden, onaangetast door zijn medische toestand. Tegen een bewonderende toehoorder zegt hij: *'My piano teacher told me the three most important composers are Mendelssohn, Meyerbeer en Moszkowski'*, niet toevallig alle drie van Joodse afkomst.

Visueel valt het ironische gebruik van het sterfotief op, dat behalve als davidsster aan Zevs halsketting nog wordt herhaald in het insigne van een antisemitische politiemans en het logo van een busbedrijf. Met dergelijke subtiele verwijzingen naar het jodendom en de Shoah bespeelt Egoyan voortdurend de toeschouwer.

Remember is het eerste verfilmde scenario van de zo goed als onbekende Benjamin August. Volgens Wikipedia is hij van Joodse afkomst, maar hij zou zelf geen directe familieleden hebben verloren in de •••

© Entertainment One

→ Meer weten

◆ *Remember* van Atom Egoyan (2015)

Met: Christopher Plummer (Zev Guttman), Martin Landau (Max Rosenbaum), Jürgen Prochnow (Rudy Kurlander nr. 4) e.a. – 94 minuten

→ Bibliografie

◆ Wikipedia, lemma over Benjamin August, https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_August (geraadpleegd 11 september 2016).

◆ Jordan Adler, 'Movie about Nazi war criminals opens this week', *The Canadian Jewish News*, 22 oktober 2015, <http://www.cjnews.com/culture/entertainment/movie-about-nazi-war-criminals-opens-this-week> (geraadpleegd 11 september 2016).

●●● Shoah. Het verhaal zou mede zijn ingegeven door zijn ervaringen als leraar Engels in Vietnam, waar hij aan het denken werd gezet door de (vaak gewelddadige) erfenis van het Amerikaanse leger in dat land. Scenarist en regisseur brengen de plot volgens de regels van de kunst en houden de onderhuidse spanning gaande tot op het einde. Maar de opzet van het project roept vragen op.

De laatste generatie overlevenden van de naziconcentratiekampen sterft langzaam uit, het handvol overblijvers is nu hoogbejaard. Op het moment dat de bron met informatie uit de eerste hand dreigt op te drogen komt de maatschappij op een scharnierpunt te staan: wat doen we met deze erfenis? In hoeverre hebben we de lessen getrokken uit het verleden? Of slaan we de bladzijde om en vertrekken we met een schone lei, met het risico dat we weer dezelfde fouten maken? *Remember* dreigt die hele problematiek ondergeschikt te maken aan een spannend verhaal, dat volgens de voorschriften van de Amerikaanse scenariohandboeken ook nog een *twist* of onverwachte wending inhoudt, waardoor alles wat voorafgaat op losse schroeven wordt gezet.

Er is een naam voor dit soort vrijblijvende verhalen met historisch alibi, namelijk *exploitation*. Over

wat zich in de kampen heeft afgespeeld of over de persoonlijke dynamiek tussen *Blockführer* en gevangenen, waarop toch de legitimatie van het project berust, heeft *Remember* eigenlijk niets te vertellen. Bovendien is de hele premisse van de film, die we hier niet uit de doeken willen doen, bepaald ongeloofwaardig als je er even nuchter over nadenkt (dit gaat natuurlijk op voor heel wat thrillers en andere plotgedreven films). Als bijdrage aan het debat over zin of onzin van de gedachtenisthematiek valt *Remember* dus veeleer licht uit, al heeft de film wel de verdienste dat hij het gegeven voor een breed publiek aanschouwelijk maakt. ■

Gorik de Henau